

Marléne Johansson

Tvättstugan också en träffpunkt

År 1955 byggdes polisstationen och ett badhus vid brandstationen, och i källaren inrättades Munka Ljungby kommunala tvättstuga. Mitt i byn, mitt emot f.d. Sam Jönssons affär och Folkhögskolan, finns en backe ner till tidigare polisstation och tvättstugan.

Det var en stor lättnad för alla kvinnor när Munka Ljungby tvättstuga inrättades. Tidigare hade man tvättat i grytor på köksspisen och i brygghus. I städerna fanns tvättstugor med tvättgrytor och skölbassänger, men det var först efter andra världskriget och på 1950-talet som byggandet av kommunala tvättstugor tog fart i Sverige, såsom Munka Ljungby tvättstuga.

Det gavs statsbidrag till andelstvättar. I tvättstugorna fanns tvättmaskiner, rostfria kar med hjul för blötläggning och sköljning, centrifug, torkrum och stenmangel. Husmodern skulle avlastas, nya tekniska apparater och nya material skulle rationalisera arbetet! Men fortfarande fortsatte tvätten av underkläder och barnkläder hemma på spisen eller i badkaret.

Några lämnade bort tvätten. Det fanns både tvätterskor och strykerskor. Allteftersom anordnades det med maskinella tvättstugor i flerfamiljshus och hushållen försåg sig med egna tvättmaskiner. Däremot fortsatte man att använda sig av möjligheterna att mangla i tvättstugan.

Några använde bara tvättstugan emellanåt. Egen brunn kanske sinade när vattnet också behövdes till djur och grödor, eller hade man samlat på sig sådan tvätt som inte kunde tvättas hemma. Om användning av tvättstugan varierade, så användes däremot tvättstugans mangelrum av än flera.

På 1950-talet var det fortfarande vanligt att all tvätt packades i en mangelkorg som ställdes på cykelns pakethållare och att man ledde cykeln, ibland flera kilometer, ner till tvättstugan. Ofta är numera dessa gamla mangelkorgar (i mitt hem var den av rotting) omgjorda till babykorgar.

För det mesta cyklade mor till tvättstugan när vi skulle mangla och jag fick sitta på pakethållaren. De flesta hade varken körkort eller bil, men vi hade bil hemma och far brukade i förväg köra den tunga mangelkorgen till tvättstugan. Om det inte fanns någon mer vid tvättstugan, fick jag hjälpa mor att bära mangelkorgen nerför den utvändiga trappan till tvättstugan i källaren, genom korridoren och allra längst in till mangelrummet.

Vi barn tyckte att det var lite kusligt att gå i trappan därför att finkan fanns på andra sidan källartrappen! (Fönstret till finkan är igenmurat idag). Polisstationen fanns i ovanvåningen och på den tiden, i slutet av 50-talet, blev vi barn ofta skrämda

I Munka Ljungby kombinerades polisstation och tvättstuga. På sidan finns en smal trappa ner till tvättstugan.

Foto 1967: Eskil Strömme.

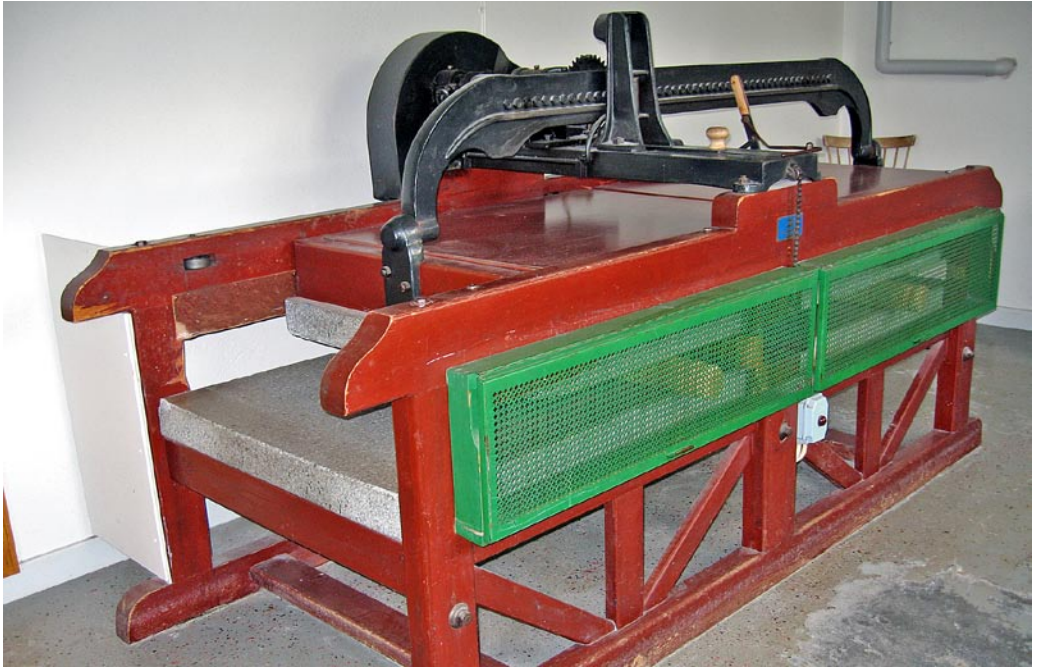
*Tvättstugan ser idag lika
dan ut som på 50-talet.
Stenmangeln dominerar och
till den hör det långa arbets-
bordet. Närmast till höger
ses en modernare elektrisk
mangel och i fondväggen
finns en lakansträckare, för
den som arbetade ensam.*

med att om vi inte skötte oss så kom polisen och tog oss och då kunde man hamna i finkan.

Stenmangeln

Mangelrummet fylldes nästan helt av den stora stenmangeln, stor och farlig som ett monster. Att mangla var riskfyllt och ett slitgöra. Valsarna gick fram och tillbaka med trärullar däremellan.

Avståndet mellan väggen och yttersta läget gjorde det farligt att vistas vid mangelns kortsidor. Vi barn fick lära hur vi skulle akta oss, men fick ibland hjälpa till med att föra mangelns kedjehandtag och dra i spaken upptill på långsidan för att växla till mangelns friläge. Då kunde man byta och lägga i ny rulle. Handdukar kunde också läggas in direkt på stenplattan och då gällde det att akta händerna när handdukarna togs bort i farten. Säkrare var att använda rullarna och då skulle textilierna rullas på rätt sätt. Vid manglingen rullades lakan och linnedukar mycket hårt och utan veck, upp på stenmangelns trärullar på mangelbordet som stod utmed väggen. Sist rullades mangelduken på. Rullen lades sedan mellan mangelns stenplattor, frikopplingen kopplades ur och mangeln skulle nu gå fram och tillbaka fem till sex gånger vid mangling av dukar medan laka-

Stenmangeln består av två tunga kalkstenshällar. Mellan dem finns trärullar att placera lakan och annat runt. Nedan till vänster ses manöverpanelen då ena eller andra sidan ska lyftas.

Arbetsbänken med den extra mangelrulle som används till att ta av eller placera in nya lakan. Bilder från tvättstugan 2008: Marléne Johansson.

nen manglades kortare tid. Örngottens knytband fick jag sedan krusa hemma med en krulltång (med hjälp av en bordskniv kunde också gå bra).

Idag kan vi uppfatta mangling som onödig och lyx, men förr manglade man av andra anledningar. Främst var det av hygieniska skäl för att lakan och handdukar skulle bli smutsavvisande! En slät och manglad yta gjorde att textilen höll sig ren längre. En annan anledning var att förvaringsutrymmena var begränsade och släta och hopvikta textilier tog mindre plats.

Efter hängtorkning var skeva lakan besvärliga att vika och mangla så därför skulle lakan och dukar slås ut, sträckas och vikas [läggas] inför manglingen. Jag brukade få hjälpa till att dra och vika och lägga alla dukar och lakan hemma, men det hände också att mor klarade det själv genom att klämma fast i en byrålåda eller i lådan för bakkbordet i köket. Men om någon duk eller ett lakan behövde läggas om, så fanns det en lakanssträckare uppsatt på väggen i tvättstugans mangelrum. Jag fick lära att lakan skulle vikas på länder i tre delar så rätsidan låg utåt. Vid sträckning av lakan med spets skulle man alltid hålla innanför spetsen när man drog. Dukar skulle däremot vikas på längden i fyra delar, först aviga mot aviga, sedan en gång till varav den yttre delen sedan släpptes så vikningarna blev som

ett liggande M. Handdukar, lakan och dukar skulle stänkas [dänkas], helst kvällen innan och gärna rullas. Fukten gjorde att fibrerna svällde och de blev då lättare att slätas ut vid manglingen.

Kostar det så smakar det

Det fanns en lista att boka [tinga] tid för mangling och tvätt. Vaktmästaren tog ner och satte upp nya listor för pågående månad och nästa. I mangelrummet fanns det, tillsammans med instruktionsskylt och en till-och-från knapp, en myntapparat för 50-öringar att stoppa betalning i för användning av mangeln. Vredet vreds om och 50-öringen räckte för 30 minuters mangling. Husets poliskonstapel tömde myntapparaten och pengarna sattes in på sparbanken.

Det var viktigt att ha med sig kaffe och hembakat bröd till tvättstugan. Tanterna samlades inne i mangelrummet där man drack sitt kaffe. Några tvättanter hade tvättklut runt håret. Vi barn fick lära oss att vi skulle säga tant + förnamn eller fru + efternamn. Det pratades och sladdrades en hel del innanför dessa väggar, men det var nog också en form av social gemenskap mellan arbete och allt slit.

Det pratades om "allt", t.ex. om man kunde låna frysutrymme av varandra i andelsfrysen som låg bakom Wienerkonditoriet eller vid Folke Nilssons affär när man behövde mer plats efter slakt eller bärplockning. Det berättades en historia om att en fru som var så snål att hon ville utnyttja hela den betalda mangeltiden ut och manglade extra tvätt på slutet. Mannens kalsonger hade därför fastnat halvvägs i stenmangeln när den betalda tiden var slut och en ny peng fick läggas i för ny mangeltid.

Sant eller en skröna? I alla fall hände det att "de sämre handdukarna" lades rakt in i mangeln, utan att rullas, och drogs bort i farten innan den betalda mangeltiden tog slut, samt helst med fingrarna i behåll.

Vi lekte i parken

När vi barn tröttnade, eller väntade på att få cykla hem, fick vi gå ut och leka i folkskolans "park" bland träden. Vi skalade och åt fröna i bokollonen och gömde hemliga lappar i trädstammarnas håligheter (kanske inspirerade av de Kittyböcker vi lånat på biblioteket). Vi brukade också ta oss en titt på den anslagstavla som fanns på hörnet vid backen ner till polisstationen och tvättstugan. Där satte biografen Flora upp sina affischer på Åsa-Nissefilmer tillsammans med fotbollsinformation och

Signaturen JN målade denna bild år 1909, med motivet fyra damer som nedströms Carl XV:s bro arbetar med sin byk, långt före de kommunala tvättstugornas tid.

andra lappar. Längre upp för backen än till vägen fick vi inte gå, och inte bakom tvättstugan för då kom vi för nära den farliga branddammen. Efter tvätt och mangling skulle mangelkorgen hem igen, men nu var den något lättare utan fuktig tvätt.

Tvätt, centrifug och tork

I tvättstugan fanns tvättmaskiner för matt- och grovtvätt, vittvätt och kulörtvätt. Man fick boka [tinga] tvättstugan och kunde låna tvättnyckel.

Tvätten kunde läggas i blöt kvällen innan man hade tvättid och i tvättstugan diskuterades det om det var bäst att använda tvättmedlen Fenom (gul burk), Surf, Jör eller den såpa man använt tidigare. Fenom användes mest för att lägga tvätten i blöt. Under 1950-talet lanserades de syntetiska tvättmedlen och av dem blev Surf och Jör det mest kända i reklamsammanhang (Jör gör tvätten vitare).

Tvättmaskinerna var stora och klumpiga och rymde flera kilo tvätt. Vattnet skulle fyllas på, värmas upp och passas så det inte blev för varmt. I det sista sköljvattnet för vittvätt tillsattes blåelse för att få vittvätten extra vit. Vi fick ibland hjälpa till med att öppna kranen nertill på tvättmaskinen, så vattnet kunde tappas ut i golvbrunnen.

Centrifugen förde oväsen

Det fanns också en fristående centrifug på ett betongfundament som vi barn blev strängt tillsagda att inte gå för nära. Tvätten skulle varvas [lavas] rätt annars blev det en ojämn belastning och centrifugen svängde, skakade och lät än värre än vanligt. Om den blev fel lastad och lät förskräckligt kunde den stängas av med brytaren på väggen. Som barn smög vi gärna i dörröppningen för att titta på vidundret. Förmodligen hade decibeltalet i tvättstugan inte accepterats idag.

Vid Munka Ljungby tvättstuga kunde man hänga tvätten på tvättlinor utanför sommartid och i torkrummet vintertid eller vid regn. Jag fick lära mig att kvinnors underbyxor hängde man lite i skymundan på tvättlinorna medan det var fritt fram att hänga herrkalsongerna var som helst.

När jag var hemma i Munka Ljungby ett par dagar tog jag med min dotter till tvättstugan och fotograferade. Mycket var sig likt sedan 1950-talet, ett slags "K-märkt" nutidshistoria.

I dag fungerar tvättstugan och mangelrummet i Munka Ljungby ungefär på samma sätt som det alltid gjort. Det används flitigt dagligen. Tvättmaskinerna är av modell större och det finns även möjlighet till tvätt av mattor. Hans Nilsson på tekniska kontoret berättar att folk från hela Bjäre, Örkelljunga och trakterna runt omkring utnyttjar tvättstugan. Den gamla stenmangeln fungerar ännu, men det är främst den äldre generationen som kan sköta en sådan. Hur tvättstugans framtid ser ut vågar han inte svara på, men förändringar är på gång och han tvekar på att den finns kvar så många år till.